

İslam Mecmuası'nda Yer Alan Karargâh-ı Umumi Tebliğatlarına Göre I. Dünya Savaşı'nda Karadeniz'de Türk ve Rus Donanmasının Faaliyetleri (1914-1915)

Activities of the Turkish and Russian Navy on the Black Sea
according to the Declarations of the Ottoman General
Headquarters in the Islam Mecmuası (1914-1915)

Ali SATAN*

Hamza BİLGÜ**

Öz

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na katılımı 1914 yılı sonbaharında *Goeben (Yavuz)* ve *Breslau (Midilli)* kruvazörlerinin Karadeniz'de Rus limanlarını bombalamasıyla gerçekleşmiştir. Ardından Osmanlı Devleti ile Rusya arasında şiddetli muharebeler baş göstermiş, bu muharebelerde ağır kayıplar verilmiştir. Birinci Dünya Savaşı esnasında Kafkaslarda yaşanan Osmanlı-Rus mücadelelerine literatürde geniş yer ayrılırken Karadeniz açıklarında ve kıyılarında gerçekleşen deniz muharebelerinden ya hiç bahsedilmemekte ya da çok az bahsedilmektedir. Hâlbuki Osmanlı-Rus muharebeleri karada devam ettiği kadar denizde de sürmekte, Osmanlı donanması ile Rus donanması zaman zaman karşı karşıya gelmektedir. Yayın hayatı büyük oranda Birinci Dünya Savaşı esnasında süren ve Mondros

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı. E-posta: ali.satan@marmara.edu.tr, Orcid ID: [0000-0001-9637-547X](https://orcid.org/0000-0001-9637-547X).

** Arş. Gör., Milli Savunma Üniversitesi Fatih Harp Tarihi Araştırmaları Enstitüsü Yakınçağ Harp Tarihi Anabilim Dalı. E-posta: HBILGU@msu.edu.tr, Orcid ID: [0000-0003-4266-8335](https://orcid.org/0000-0003-4266-8335).

Geliş Tarihi/Received: 02.04.2020
Kabul Tarihi/Accepted: 16.09.2020

Mütarekesi'nin imzalanmasıyla son bulan *İslam Mecmuası*'nda yer alan Karargâh-ı Umumi tebligatlarında Karadeniz'de Osmanlı ve Rus donanmaları arasında cereyan eden muharebelerin seyrini takip etmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, İslam Mecmuası, Karadeniz, Osmanlı İmparatorluğu, Rusya, Donanma, Yavuz, Midilli, Sivastopol, Odesa, Kruvazör

Abstract

The Ottoman Empire entered World War I in 1914's Autumn when *Goeben* (*Yavuz*) and *Breslau* (*Midilli*) cruisers attacked the Russian harbors in the Black Sea. This attack has been followed by a series of battles between the Ottoman Empire and the Russian Empire, and each sides suffered tremendously during these clashes. Although the Ottoman-Russian struggle on the Caucasian front is one of the most studied topics in the First World War literature, especially in the Turkish war history studies, the naval battles throughout the Black Sea between these forces have been mostly disregarded or mentioned briefly. However, there is no doubt that the struggle between the Ottoman Empire and the Russian Empire continued on the sea as much as on the land. The Ottoman and Russian navies had faced many times during the war. In this context, it is possible to follow the naval campaign by the help of *İslam Mecmuası*, a magazine that was published during World War I. The magazine provides extensive information regarding these battles thanks to the declarations of the Ottoman General Headquarters.

Keywords: World War I, İslam Mecmuası, Black Sea, Ottoman Empire, Russian Empire, Navy, Yavuz, Midilli, Sivastopol, Odesa, Cruiser

Giriş

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na katılımı, *Goeben* ve *Breslau* isimli iki Alman kruvazörünün İngiliz takibinden kaçarak Çanakkale Boğazı'na sığınması ve ardından İstanbul'da Osmanlı

maiyetine geçmesiyle gerçekleşmiştir. Buna göre kruvazörlere Türk bayrağı çekilmiş, mürettebata Türk üniforması giydirilmiş, kruvazörlerin isimleri *Yavuz* ve *Midilli* olarak değiştirilmiş, bir süre sonra Karadeniz'e açılarak Rusya'ya ait Sivastopol ve Novorossisk limanları bombalanmıştır¹.

Sivastopol ve Novorossisk limanlarının bombalanmasının ardından Rusya, Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilan etmeksizin Kafkaslardan saldırıya geçmiş, bu coğrafyada kanlı çatışmalar cereyan etmiştir.

Kaynaklar Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki deniz muharebelerine ya değinmemekte ya da çok az değinmektedir. Ancak 1768-1774 Osmanlı-Rus Harbi'nde gerçekleşen Çeşme Faciası (7 Temmuz 1770), yine 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi öncesinde Akdeniz'de gerçekleşen Navarin Baskını (20 Ekim 1827) ve Kırım Savaşı'nın henüz başında Karadeniz'de yaşanan Sinop Baskını (30 Kasım 1853) örneklerinden anlaşılacağı gibi Osmanlı Devleti ile Rusya arasında cereyan eden savaşlarda deniz muharebeleri önemli ve hayati bir yerde durmaktadır. Rusya'nın *Yavuz* ve *Midilli*'nin harekâtına cevap verip vermediği, Müttefikler Çanakkale Boğazı'nı zorlarken Rus donanmasının ne durumda olduğu, *Hamidiye*, *Yavuz*, *Midilli* gibi muharrip gücü yüksek kruvazörlere sahip Osmanlı Devleti'nin bu gücü ne şekilde kullandığı soruları detaylı şekilde yanıtlanmamaktadır. 1904-1905 Rus-Japon Savaşı'nda yaşanan mağlubiyetin ardından Rusya'nın donanma gücünün zayıf duruma düştüğü ve toparlanamadığı yahut Rusya'nın, İngiliz donanmasının Boğazları ele geçirmesini arzu etmediği için Çanakkale Savaşı'na kayıtsız kaldığı gibi gerekçeler tam manasıyla gerçeği yansıtmadığı gibi Rus donanmasının Birinci Dünya Savaşı'ndaki Karadeniz stratejisi ve harekâtını da net biçimde izah edememektedir.

Osmanlı Karargâh-ı Umumisi, Birinci Dünya Savaşı'nda

¹ Fevzi Kurtoğlu, *Birinci Dünya Savaşı ve Çanakkale'de Türk Donanması*, yay. haz. Ali Fuat Örenç ve Levent Düzcü, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 35-36.

yayımladığı tebligatlarla kamuoyuna cepheden haberler ulaştırmıştır. *İslam Mecmuası*, bu tebligatları derleyip iki haftalık haberler haline getirerek okurlarına aktarmıştır. Bu tebligatlarda Karadeniz’de Osmanlı ve Rus donanmalarının harekâtına da sıklıkla yer verilmiştir. Bu çalışma 1914-1915 yılları arasında Osmanlı ve Rus donanmalarının Karargâh-ı Umumi tebligatlarına yansıyan hareketlerini inceleyecektir.

1. İslam Mecmuası ve Birinci Dünya Savaşı

İslam Mecmuası, 1913 yılında Osmanlı dâhilinde ve Osmanlı dışındaki Müslümanlarla işbirliği tesis etme amacıyla kurulan *Cemiyet-i Hayriye-i İslamiye* bünyesinde, Türk tarihinin en kritik dönemlerinden birinde, 1914-1918 yılları arasında yayın hayatını sürdürmüştür². Mecmua ideolojik olarak milliyetçi, reformist İslamcı bir çizgidedir³. Her ne kadar cemiyet-mecmua bağı resmen tebliğ edilmemişse de mecmua merkezinin cemiyet merkeziyle aynı adreste olması, yazar kadrosu, içerik gibi organik bağlantılar bu bağı ispatlamaktadır. Mecmua ayrıca İttihat ve Terakki Cemiyeti ile de organik bağlantılara sahiptir⁴.

İslam Mecmuası toplamda 5 cilt ve 63 sayıdan (I. C: 1-12, II. C: 13-25, III. C: 26-36, IV. C: 37-48, V. C: 49-63) mürekkeptir. Mecmuanın yayın hayatı, ilk altı ay haricinde Birinci Dünya Savaşı’na rastlamaktadır. Mecmua iki haftada bir sayı çıkacak şekilde neşredilmiştir. Mecmuanın kurucusu ve (bugünkü tabirle) genel yayın yönetmeni Halim Sabit (Şibay) Bey’dir. Kazanlı Müslüman bir aileye

² R. Tuğba Çavdar, *İslam Mecmuası’nın Türk Dönemsel Yayını İçinde Yeri ve Önemi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1988, s. 12.

³ Detaylı bilgi için bkz. Cahid Şenel, “Türkçülerin Dinde Reform Çabalarının Zemini Olarak İslam Mecmuası”, *İslam’ı Uyandırmak-I*, ed. Lütfi Sunar, İlmî Etüdler Derneği, İstanbul 2018, s. 147-153. Ayrıca bkz. Halil Yıldız, “II. Meşrutiyet Dönemi Din ve Modernleşme Tartışmaları: Sebilürreşad Dergisi ve İslam Mecmuası Örneği”, *Turkish Studies*, Sayı 2 (2018), s. 110-120.

⁴ Zekeriya Kurşun, “İslamcı-İttihatçı Bir Yapılanma: Cemiyet-i Hayriye-i İslamiye ve İslam Mecmuası”, *İslam Mecmuası 1914-1918*, c. 1, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2019, s. 39-40.

mensup Halim Sabit Bey, İslam ve Türk dünyası konularında çalışmalarıyla tanınmıştır. Şerafeddin (Yaltkaya), Ziya Gökalp, Mansurîzâde Said, Rızaeddin bin Fahreddin, Şemseddin (Günaltay), Besim Atalay diğer kurucu üyelerdir. Mecmuanın şiarı “Dinli bir hayat, hayatlı bir din.” şeklinde belirlenmiş, bu şiar kapakta, mecmuanın isminin altında kendine yer bulmuştur⁵.

Mecmua, yayın hayatının ilk iki senesinde son üç senesine nazaran daha istikrarlı çıkmıştır. Atmış üç sayıdan kırk biri mecmuanın yayın hayatının ilk iki senesinde kalan yirmi iki sayı son üç senesinde neşredilmiştir. Haliyle mecmua, on beş günde bir yayımlanma iddiasını yerine getirememiştir. Yine mecmua on üçüncü sayıya kadar otuz iki sayfa çıkmıştır. On üçüncü sayının ardından kırk iki sayı on altı; altı sayı da sekiz sayfa çıkmıştır. Mecmuanın elli dördüncü sayısı otuz iki, son sayısı ise on altı sayfa neşredilmiştir. Mecmuanın son sayısı, Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı 30 Ekim 1918'de basılmıştır⁶.

İslam Mecmuası, yayın hayatı boyunca birçoğu günümüzde dahi geçerliliğini koruyan dinî, siyasî, iktisadî, sosyal meseleleri ele almıştır. Derginin yazar kadrosunda birçok din âlimi, bilim adamı, tarihçi, edebiyatçı mevcuttur. Sabık Şeyhülislam Musa Kazım, Türk sosyolojisinin kurucusu Ziya Gökalp, ünlü ilim adamı Musa Cârullah, Aka Gündüz, Ömer Seyfettin, Besim Atalay, M. Şemseddin (Günaltay), Şerafeddin (Yaltkaya), Reşid Galip, Köprülüzade Mehmed Fuad bunlardan bazılarıdır.

Mecmuanın otuz iki sayfa neşredilen ilk on üç sayısı, mutad bölümlerden oluşmaktadır. Bu bölümler: *Kuran-ı Kerim, İslam'ın Necatı, Kelam, Fıkıh, Din Edebiyatı, Tarih, İçtimaiyat* (Sosyoloji), *İslam Kadını ve İslam Havadisı* bölümleridir. Daha sonra mecmuanın sayfa sayısının azalmasının da etkisiyle bazı bölümler neşredilmemiş,

⁵ Halil Yıldız, “II. Meşrutiyet Dönemi Din ve Modernleşme Tartışmaları: Sebilürreşad Dergisi ve İslam Mecmuası Örneği”, s. 114-115.

⁶ Mustafa Göleç, “Türkiye Cumhuriyeti’ni Kuran Metinlerden Biri: İslam Mecmuası Neden Okunmalı”, *İslam Mecmuası 1914-1918*, c. 1, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2019, s. 1-2.

bazı bölümler zaman zaman neşredilmeye başlanmıştır⁷.

Mecmuanın ilk otuz üç sayısının son bölümünü teşkil eden *İslam Havadisi* bölümünde İslam dünyasından haberlere yer verilmiştir. Örneğin mecmuanın 12 Şubat 1914 tarihinde çıkan ilk sayısında, *İslam Havadisi* bölümündeki içerik *Türkistan-ı Çini* başlıklı ve Hacıbay Ömer imzalıdır. Hacıbay Ömer, kısa yazısında Altaylı Kazak Müslümanların dinî yaşayışları ve sosyo-ekonomik durumlarına kısaca değinmektedir: “Altaylı Kazak Müslümanlar, artık kışlak hayatında bulunuyorlar. Hamd olsun bu seneki kış iyi gidiyor.” “...Uysun” ilinin mektebi de şâyân-ı zikirdir. Bundan iki sene evvelki seyahatimde pek ehemmiyetsiz gördüğüm bu mektebi bu defa bayağı şehirlilere bile gıpta verici sûrette terakki etmiş buldum, pek sevindim. Küçük Kazak yavrucuklarının tecvid, fakat bir Mısırlı şivesini andıracak bir surette Kur’ân-ı Kerîm tilâvet etmeleri, hepsinin bir ağızdan ilâhîler, münâcatlar, salavât-ı şerîfeler okuyuşları beni o kadar memnun etti ki ağladım. Hesap ve kitapları da pekiyi.”⁸.

Mecmua’nın ikinci sayısındaki *İslam Havadisi* bölümünde ise Buhara, Ufa, Bakü gibi Müslüman coğrafyalarından haberlere yer verilmiştir. Örneğin Ufa şehrinde ticari başarılarla imza atan bir kadından söz edilmiş, Bakü’de Müslümanların banka kurduğu haberine yer verilmiştir.

İslam Mecmuası, bilhassa Birinci Dünya Savaşı’nın başlamasından itibaren, oldukça etkin bir cihat propagandası sürdürmüştür. Ebulula Mardin gibi dönemin önemli âlimleri cihadın faziletleri hakkında yazılar kaleme almış, Halife’nin cihat çağrısına mecmuada geniş yer verilmiştir. Afganistan, Hindistan, Trablus gibi işgal altındaki Müslüman ülkelerde de cihat çağrısının yankı bulması arzulanmıştır.

⁷ Mustafa Bakırcı, “II. Meşrutiyet Dönemi Din Sosyolojisinin Önemli Bir Kaynağı: İslam Mecmuası (1914-1918)”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 17 (2004), s. 179.

⁸ *İslam Mecmuası 1914-1918*, yay. haz. İlhami Danış, Mustafa Göleç ve Ömer Faruk Köse, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2019, s. 193.

İslam Mecmuası'nın yayın hayatı, ilk altı ayı haricinde Birinci Dünya Savaşı'na rastlamaktadır. Bu sebeple Mecmua'nın sonundaki *İslam Havadisı* bölümünün içeriği gün geçtikçe adeta cepheden haberlere dönüşmüştür. Mecmuanın dördüncü sayısında, 26 Mart 1914'te, henüz Birinci Dünya Savaşı başlamamışken, *İslam Havadisı* bölümünde “*Trablus: Cihad Devam Ediyor*” başlıklı haber neşredilmiş, Trablusgarp'ta Senusiler başta olmak üzere Trabluslularla İtalyanlar arasında geçen bir muharebe detaylı şekilde anlatılmıştır⁹.

30 Temmuz 1914'te mecmuanın on üçüncü sayısının neşredilmesinin ardından mecmuanın yayın hayatı üç aylık bir kesintiye uğramış; bir sonraki sayı ancak 5 Kasım 1914'te tab edilebilmiştir. Bu üç aylık zaman dilimi ayrıca Osmanlı Devleti'nin Almanya yanında Birinci Dünya Savaşı'na girmeyi kabul ederek harbe dâhil olduğu zaman dilimidir. Mecmuanın on dördüncü sayısı çıktığı esnada artık Osmanlı Devleti topyekûn savaş haline geçmektedir. Bu savaş hali *İslam Mecmuası*'nın yayın politikasından metin içeriğine dek etki etmiş, sinmiştir. On üçüncü sayıda artık *İslam Mecmuası*'nın *İslam'ın Necatı* ve *İslam Havadisı* bölümlerindeki metinler Birinci Dünya Savaşı'na dair konular içermektedir.

2 Ağustos 1914 tarihinde Osmanlı ülkesinde seferberlik ilan edilmesinin ardından savaşın idaresi için “Karargâh-ı Umumi ve Başkumandanlık Vekâleti” kurulmuştur. Miriliva Enver Paşa, Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı olarak savaşı kumanda etmiştir. Karargâh-ı Umumi ise savaşın komuta karargâhıdır¹⁰. *İslam Mecmuası*'nda yer alan harbe dair haberler, mecmua okuruna “*Karargâh-ı Umumi'den tebliğ olundu.*” arzıyla sunulmuştur. Bu durum, mecmuada yer alan haberlerin doğrudan Osmanlı Genelkurmayı tarafından servis edildiğini göstermektedir. 1915 yılı yazından sonra dergiden *İslam Havadisı* bölümü çıkarılmış, cepheden haberlere yer verilmemiştir.

⁹ *İslam Mecmuası 1914-1918*, c. 1, s. 258-259.

¹⁰ İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu (1912-1922)*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara 2014, s. 65-67.

Karargâh-1 Umumi'nin tebligatlarında yer alan Birinci Dünya Savaşı cephelerinden gelen haberlerin doğruluğuna tam anlamıyla güvenilemeyeceği anlaşılmaktadır. Örneğin 1914 kışında ordularımız Sarıkamış'ta büyük bir facia yaşarken Karargâh-1 Umumi tebligatları Kafkasya'da Türk taarruzlarının sürdüğünden ve düşmana ağır zayıat verdirilen mağlubiyetler tattırıldığından bahsetmektedir. Rus Genelkurmayı tebligatlarında da cephedeki gerçeği tam manasıyla yansıtmayan haberler görmek mümkündür. Karargâh-1 Umumi'nin tebliğlerinde Rusların manipülasyonlarının tekzip edildiği de gözükmektedir. Savaş esnasında, hem psikolojik harbin gereği olarak hem de savaşın sıcaklığı ve bilgi kirliliği nedeniyle rastladığımız bu tarz durumları karşılaştırmalı okumalarla aydınlatmak mümkün olmuştur.

2. İslam Mecmuası'nda Yayımlanan Karargâh-1 Umumi Tebligatlarına Göre Türk ve Rus Donanmalarının Karadeniz'deki Faaliyetleri (1914-1915)

Osmanlı donanması ile Rus donanması arasında Karadeniz'de gerçekleşen muharebelerin muhtevasına geçmeden önce donanmaların durumları ve olası savaş hali için harekât planlarına kısaca değinmek gerekmektedir. Rusya'nın bilhassa İstanbul Boğazı'nı ardından Çanakkale Boğazı'nı ele geçirme arzusu bilinmektedir. Rus kuvvetleri İstanbul Boğazı'nı ele geçirmek adına amfibi harekât planları hazırlamış, bu harekât için özel bir ordu dahi teşkil edilmiştir.¹¹ Ancak *Yavuz* ve *Midilli* kruvazörlerinin Osmanlı kuvvetlerine katılması, bu planların uygulanabilme ihtimalini hayli düşürmüştür. Olası harp halinde yürütülecek deniz harekâtına dair Osmanlı planları ise Rus donanmasını ani baskınla zayıf düşürmek, mümkün olursa imha etmek üzerinedir (bkz. 7 Ağustos 1914 ve 20 Ağustos 1914 tarihli planlar). *Yavuz* ve *Midilli*'nin Türk filosuna katılmasının ardından ani saldırıyla Rus donanma üslerine baskın düzenlemesi bu planların uygulamaya konmaya çalışıldığının göstergesidir. Birinci Dünya Savaşı'nda donanmanın Karadeniz görevi; boğazları korumak, Karadeniz

¹¹ Osmanlı Devleti askerî istihbaratının ele geçirdiği Rusların İstanbul Boğazı'na amfibi harekât düzenleme planları için bkz. Gültekin Yıldız, *Osmanlı Devleti'nde Askerî İstihbarat (1864-1914)*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2019, s. 159-192.

Boğazı'nı¹² açık tutmak, buradan yapılacak nakliyatlara engel olacak düşmanla savaşmak, Zonguldak, Romanya ve Bulgaristan'dan yapılacak nakliyatı güvence altına almaktır¹³.

Birinci Dünya Savaşı başlangıcında Türk donanması ana üssü İstanbul olmak üzere üç muharebe gemisi (*Mesudiye*, *Barbaros Hayreddin*, *Turgut Reis*), bir muharebe kruvazörü (*Yavuz*), üç kruvazör (*Hamidiye*, *Mecidiye*, *Midilli*), iki torpido kruvazörü, sekiz muhrip, on torpidobot, on yedi gambot, on yedi motorgambot, üç mayın gemisi ve yirmi civarında yardımcı gemiden oluşmaktadır. Rus donanmasının Karadeniz filosu ise ana üssü Sivastopol limanı olmak ve üçü harp esnasında filoya katılmak üzere dokuz muharebe gemisi, iki kruvazör, yirmi altı muhrip, on torpidobot, on bir denizaltı, iki mayın gemisi ve dört gambottan oluşmaktadır¹⁴.

Yavuz ve *Midilli*'nin donanmaya katılmasının ardından Alman Amiral Souchon Osmanlı Donanma Komutanlığı'na getirilmiştir¹⁵. Alman Binbaşı Wilhelm Busse ve Türk Yarbay Enver Erkan-ı Harp Zabıtlığı'ne (kurmay subay), Komodor Arif Bey ise İkinci Amirallik rütbesine getirilmiştir¹⁶. Rus Karadeniz Donanma Komutanı ise Amiral Andrei Eberhardt'tır¹⁷.

İslam Mecmuası 15. sayısında (19 Kasım 1914), "İslam'ın Necatı" bölümünde "Cihad-ı Ekber İlanı" başlığı altında, dönemin padişahı Sultan V. Mehmed Reşad'ın Rusya, İngiltere ve Fransa'ya karşı harp ilan ettiğine dair vesika neşredilmiştir. Padişah, harp ilanının sebeplerini sıralarken, Karadeniz Boğazı'na torpil dökmek üzere açılmış bir Rus donanmasına tesadüf edildiğini, bu donanmanın gayrimeşru manevralar yaptığını ve İstanbul Boğazı'na yöneldiğini söylemektedir.

¹² Karadeniz Boğazı'ndan kasıt İstanbul Boğazı'dır.

¹³ Saim Besbelli, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi*, Deniz Harekâtı, c. 8, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1976, s. 43-46.

¹⁴ Saim Besbelli, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi*, Deniz Harekâtı, s. 434-444.

¹⁵ 24 Ağustos 1917'de görevini Amiral V. Rebeur Paschwitz'e devretmiştir.

¹⁶ Hermann Lorey, *Türk Sularında Deniz Hareketleri*, çev. Yarbay Tekirdağlı Sami, Deniz Matbaası, İstanbul 1936, s. 97.

¹⁷ 1916 Temmuz ayında bu göreve Amiral Alexander Kolçak getirilmiştir.

Yine Rus ordusunun Erzurum hududunu da taciz ettiğinden bahsetmektedir. Bu konu hakkında Rusya Devleti'ne diplomatik girişimlerde bulunulduğu ancak Rusya'nın bu girişimleri cevapsız bırakmakla birlikte elçisini de geri çağırıldığını belirtmektedir. Mecmuanın aynı sayısında, *Cihad-ı Ekber İlanı* metninden hemen sonra neşredilen ve Osmanlı Devleti'nin savaş ilanını açıklayan *Beyanname-i Hümayûn Sureti*'nde de Rusya'nın Karadeniz'deki tacizlerinden bahsedilmekte, Karadeniz Boğazı'na torpil dökmekle vazifeli Rus donanmasının manevra halindeki Osmanlı donanmasına ateş açtığı söylenmektedir. *Cihad-ı Mukaddes İlanı* ve *Beyanname-i Hümayûn* metninden anlaşılacağı üzere Birinci Dünya Savaşı başlangıcında itibaren Rus filoları Karadeniz'de hareketlilik halindedir¹⁸. Buna karşın henüz seferberlik ilanının dördüncü gününde Türk gemileri Karadeniz Boğazı'na 550 metre aralıklı iki mayın hattı döşemiştir¹⁹.

Rus donanmasının, hem kendi liman ve kıyılarının güvenliğini sağlamak hem de Türk donanmasının Karadeniz'e açılmasını önlemek üzere mayınlama faaliyeti yaptığı bilinmektedir. Ruslar Sivastopol, Odesa, Novorossisk, Batum gibi üs ve limanlarının önüyle Bulgar limanlarının ağzına, ayrıca Trabzon, Polathane, Samsun ve İstanbul Boğazı'nın Karadeniz çıkışı istikametlerine mayın döşemişlerdir²⁰. Ruslar ayrıca 6 Kasım 1914'te Zonguldak açıklarında *Mithatpaşa*, *Bezmialem*, *Bahriahmer* nakliyat gemilerini batırmıştır²¹. Bunun yanı sıra Başkumandanlık Vekâleti 2. Şubesi'nin yayımladığı tebliğde, Türk donanmasının 8 Kasım 1914'te, Rus donanmasının üslerine çekilmesinden yararlanarak Poti limanını bombaladığı

¹⁸ *İslam Mecmuası 1914-1918*, c. 2, S. 488-490. Rus donanmasının savaş öncesi Karadeniz Boğazı açıklarındaki hareketliliği için ayrıca bkz. Haydar Alpagut, *Büyük Harbin Türk Deniz Cephesi*, Deniz Matbaası, İstanbul 1937, s. 23-31.

¹⁹ Haydar Alpagut, *Büyük Harbin Türk Deniz Cephesi*, s. 25-26.

²⁰ Ruslar, 1914 Ekim ayında İstanbul Boğazı'nın Karadeniz çıkışından 13 mil açığa ve 200 metre umk hattına mayın döktüklerini söylemektedir. Bkz. Steblin Kamensky, *1914-1918 Karadeniz'de Mayın Harbi*, çev. Kur. Binbaşı S. Gökdeniz, Deniz Matbaası, İstanbul 1938, s. 5.

²¹ Saim Besbelli, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Deniz Harekâtı*, s. 40.

bildirilmektedir²².

Mecmuanın 16. sayısı 2 Aralık 1914'te neşredilmiştir. Bu sayıdan itibaren mecmuanın “İslam Havadisi” kısmında “İki Haftalık Cihat Haberleri” başlıklı, Karargâh-ı Umumi tebligatlarına dayanan haberler yer almıştır. Böylelikle mecmua sayfalarından gün gün harbin ilerleyişi okurlara sunulmuştur. 5 Teşrinisani 1330 (18 Kasım 1914) tarihli habere göre Türk donanması Karadeniz'de Rus donanmasını tespit etmek üzere manevra yapmış, Sivastopol açıklarında Rusların beş zırhlı ve iki kruvazörden mürekkep donanmasıyla sıcak temas sağlanmış, Rus donanması Sivastopol'e geri çekilmeye başlamıştır. Donanmamız düşmanı takip etmektedir.²³ Ertesi günün (19 Kasım 1914) raporuna göre donanmamızın takibi altında olan ve Sivastopol'e sığınan Rus donanması bir torpido filosuyla başka bir Rus limanına firar etmiştir. 21 Kasım 1914 tarihli habere göre *Hamidiye* kruvazörü bir önceki gün Poti ile Novorossisk arasındaki Tuapse mevkiinde bulunan Rus gaz depolarıyla telsiz telgraf istasyonunu bombardıman ile tahrip etmiştir.²⁴ 24 Kasım 1914 tarihli haber ise *Nilüfer* mayın gemisinin Kilya açıklarında batırıldığını haber vermektedir. Haberde bu geminin batma sebebi olarak “*Bulgaristan limanlarından kopup gelen torpillere tesadüf etmesi*” gösterilmiştir. Ancak bu gerekçeyi ispatlayabilecek bir delil bulunmamaktadır. Mecmuanın 16. sayısında bunlar dışında Türk ve Rus donanmalarının Karadeniz faaliyetlerine dair bir habere rastlanmamaktadır²⁵.

Mecmuanın 17. sayısı 16 Aralık 1914'te neşredilmiştir. Savaş

²² Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi*, yay. haz. Kemal Gurulkan vd., c. 1, s. 84.

²³ Bu muharebe “Balıklava Muharebesi” şeklinde adlandırılmıştır. Muharebede *Yavuz* kruvazörümüz isabet almış, tebligatta denildiği gibi düşman donanması takip edilememiştir. Balıklava Muharebesinden bir gün önce Rusların Trabzon kıyılarını bombardımanla tahrip ettiği bilinmektedir. Bkz. Figen Atabey, *Karadeniz'de Türk Donanması (Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Dönemi)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006, s. 27.

²⁴ Haydar Alpagut, *Midilli kruvazörünün* 11 Kasım 1914'te Novorossisk limanını bombardıman ettiğini söylemektedir. Novorossisk limanı petrol depolarına ev sahipliği yapması bakımından stratejik öneme sahiptir.

²⁵ *İslam Mecmuası 1914-1918*, c. 2, s. 509-513.

dair haberler bu sayıda da “İslam Havadisi” bölümü içerisinde “İki Haftalık Cihat Haberleri” başlığı altında verilmiştir. Tıpkı bir önceki sayıda olduğu gibi “Karargâh-ı Umumi’nin Resmi Tebligatına Göre” ibaresi bu başlığın altına eklenmiştir. Bu sayıda, Karadeniz’de Türk-Rus donanmalarına dair ilk haber 27 Teşrinisani 1330 (10 Aralık 1914) tarihlidir. Habere göre Ruslar, 9 Aralık günü harp gemilerinin koruması altında Batum’un güneyinde bulunan Türk ordularının kanadına taarruz etmek maksadıyla Gönye civarına çıkarma yapmak istemiştir. Karaya çıkan Rus orduları büyük kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kalmış, iki Rus topu Türklerin eline geçmiştir. Hemen ertesi günün haberinde ise Rusların, Karadeniz’de *Yavuz* ve *Midilli* de dâhil olmak üzere bütün Osmanlı filosunun muharebe dışı kaldığı iddiaları yalanlanmış, donanmanın bu iddialara Batum kıyılarını bombalayarak cevap verdiği söylenmiştir. Mecmuanın 17. sayısında bunlar dışında Karadeniz’deki Türk veya Rus filosu hareketliliğinden bahsedilmemektedir²⁶. 6 Aralık günü, Rus bandırası taşıyan *Zafer* vapurunun Bravra güneyine çıkardığı, bazı demiryolu ve köprüleri tahrip etmekle vazifeli Rus üniformalı 24 Türk süvarisinden bahsedilmemiştir²⁷. Bu harekât Türk donanmasının yaptığı ender çıkarma operasyonlarından biri olması sebebiyle önemlidir.

Mecmuanın 18. sayısı, 31 Aralık 1914’te neşredilmiştir. Bu sayıda da “İslam Havadisi” bölümünde “İki Haftalık Cihat Haberleri” okurlara sunulmuştur. Karargâh-ı Umumi’nin tebligatlarına göre hazırlanan bu bölümün yalnızca 14 Kânunuevvel 1330 (27 Aralık 1914) tarihindeki gelişmeleri aktaran Karadeniz’de Türk ve Rus donanmalarının hareketliliğine dair haber bulunmaktadır. Buna göre, Rus resmi tebligatları, Sivastopol’de, *Hamidiye* kruvazörüne torpil atışıyla büyük bir hasar verildiğini bildirmekte, kruvazörün İstanbul’a dönmüş olsa da uzun müddet muharebe edemeyeceğini iddia etmektedir. Karargâh-ı Umumi bu iddiayı yalanlamakta, Karadeniz filosunun *Hamidiye* ile birlikte herhangi bir zarar görmeden avdet ettiği bildirilmektedir. Bunun yanı sıra bir Türk gemisinin Karadeniz’de 5 zırhlı, 2 kruvazör, 10 torpido ve 3 torpil gemisinden mürekkep bir Rus

²⁶ *İslam Mecmuası 1914-1918*, c. 2, s. 525-527.

²⁷ Hermann Lorey, *Türk Sularında Deniz Hareketleri*, s. 154.

filosuna tesadüf ettiğini, bu filoya gece taarruzu düzenlendiğini, *İstislav* isimli Rus zırhlısının “kemal-i muvaffakiyetle” topa tutulduğunu, *Oleg* ve *Atus* isimli torpil gemilerinin ise batırıldığını haber vermektedir. Bu çarpışmada 2 Rus zabiti ile 30 Rus neferi esir alınmıştır. Karargâh-ı Umumi tebligatı, Türk Karadeniz filosunun kalan kısmının Batum’u bombardımana tabi tuttuğunu söylemektedir. Tebligatta ayrıca iki gün önce (25 Aralık 1914) Karadeniz’de iki Türk gemisinin on beş parça Rus filosuyla muharebe etmek için manevra yaptığını ancak Rus filosunun muharebeden kaçarak Sivastopol’e döndüğü vurgulanmaktadır²⁸. *Yavuz* kruvazörünün 26 Aralık 1914 tarihinde, İstanbul Boğazı’na dönmek üzereyken mayına rastlamasından bahsedilmemiştir. 1914 ve 1915’te Rusların Karadeniz Boğazı çıkışına ve çeşitli nakliyat yollarına mayın dökme faaliyetleri sürmüştür. Türk gemileri yoğun bir mayın temizleme faaliyeti sürdürseler de Boğaz çıkışına dökülen mayınlar zaman zaman *Yavuz* ve *Midilli*’ye tesadüf etmiş ancak bu gemileri batıramamıştır²⁹.

Mecmuanın 19. sayısı aynı zamanda mecmuanın ikinci yılının ilk sayısıdır. Mutat “İki Haftalık Cihat Haberleri” kısmı 1 Ocak 1915 ile 13 Ocak 1915 arasını kapsamaktadır. Bu zaman aralığında Rus filosunun hareketliliğine dair ilk haber 3 Ocak 1915 tarihlidir. Bu haberde olay mahalli Doğu Akdeniz’dir. Tebliğe göre Suriye sahillerinde dolaşmakta olan *Askold* isimli Rus kruvazörü 2 Ocak’ta Yafa sahiline asker çıkarmak istemiş fakat sahil muhafız kıtasının ateş açması sonucu bu girişim akamete uğratılmıştır. 2 Ocak’ta *Berk-i Satved* muhribinin *Yeşilirmak* nakliye vapuruna refakat ettiği esnada mayına çarparak ağır yara almasından³⁰ bahsedilmemiştir. 5 Ocak tarihli tebliğde ise bir önceki gün Sinop açıklarında iki kruvazörümüzün 17 parçadan mürekkep Rus filosu arasında çatışmalar olduğu, muharebenin sonucu hakkında bilgi sahibi olunamasa da kruvazörlerimize herhangi

²⁸ *İslam Mecmuası 1914-1918*, c. 2, s. 539-541.

²⁹ Stebline Kamensky, *1914-1918 Karadeniz’de Mayın Harbi*, çev. Kur. Binbaşı S. Gökdeniz, Deniz Matbaası, İstanbul 1938, s. 7. *Midilli* kruvazörü 1918 yılı Ocak ayında, İmroz açıklarında İngiliz donanmasına yaptığı harekâtın ardından torpido saldırısı sonucu batmıştır. Bkz. Fevzi Kurtoğlu, *Birinci Dünya Savaşı ve Çanakkale’de Türk Donanması*, s. 153.

³⁰ Hermann Lorey, *Türk Sularında Deniz Hareketleri*, s. 193.

bir zarar verilmediğinin tahmin edildiği bildirilmektedir³¹. 6 Ocak tarihli tebliğ, bu tahminin isabetini onaylamakla birlikte Rus filosunun görüş mesafesinde bulunan İtalya bandıralı bir İtalyan gemisini fark etmekten dahi aciz olduğundan da bahsetmektedir. 7 Ocak tarihli tebliğde, Rus filosunun Sinop’u uluslararası hukuka aykırı şekilde bombardımana tabi tuttuğu bildirilmektedir. Bombardıman neticesinde birkaç hanenin hasar gördüğü, insan zayıyatı bulunmadığı söylenmektedir. Tebliğ metnine göre ayrıca biri Ruslardan müsadere edilmiş, diğeri Bulgarlara ait olmak üzere 4 kayık batmıştır. Ayrıca Türk donanmasının karşılık olarak Makriyan bölgesi ve kuzeyindeki Rus kıtalarını başarıyla topa tuttuğu belirtilmektedir. Bu sayıda Türk ve Rus filolarının hareketliliğine dair başka haber bulunmamaktadır³². 2 Ocak’ta *Berk-i Satved*, 10 Ocak’ta *Burak Reis* gambotlarının mayına çarparak yaralanmaları haberleri tebligatta yer almamıştır³³.

Mecmuanın 20. sayısı 28 Ocak 1915 tarihinde neşredilmiştir. Bu sayıda yer alan Karargâh-ı Umumi tebligatı kaynaklı haberlerde Fransızların Çanakkale, İngilizlerin İskenderun açıklarında faaliyetlerine değinilse de Türk ve Rus filolarının hareketliliğine dair bir haber bulunmamaktadır³⁴.

Mecmuanın 21. sayısının neşir tarihi ise 11 Şubat 1915’tir. “İslam Havadisi” bölümü yine “İki Haftalık Cihat Haberleri” kısmıyla açılmaktadır. Bu sayıda Karadeniz’de Türk ve Rus filolarına dair yapılan tek tebliğ 8 Şubat 1915 tarihlidir. Bu tebliğe göre Türk donanması Yalta Limanı’nı başarıyla bombardımana tabi tutmuş ayrıca başka bir mevkide bir Rus vapurunu batırmıştır³⁵.

Mecmuanın 22. sayısı, 25 Şubat 1915 tarihinde neşredilmiştir. Bu sayının “İslam Havadisi” bölümündeki “İki Haftalık Cihat Haberleri” kısmında, İngiliz ve Fransız filolarının Çanakkale

³¹ Bu iki kruvazör *Midilli* ve *Hamidiye*’dir. *Hamidiye* bu muharebede isabet almış, yaralanmıştır.

³² *İslam Mecmuası 1914-1918*, c. 2, s. 551-554.

³³ Saim Besbelli, *Birinci Dünya Harbi’nde Türk Harbi, Deniz Harekâtı*, s. 121.

³⁴ *İslam Mecmuası 1914-1918*, c. 2, s. 567-569.

³⁵ *İslam Mecmuası 1914-1918*, c. 2, s. 581-582.

Boğazı'ndaki harekâtından bahsedilmiş, Karadeniz'de herhangi bir hareketlilikten bahsedilmemiştir³⁶.

Mecmuanın 23. sayısı 11 Mart 1915 tarihinde çıkmıştır. Bilindiği üzere bu tarih, İtilaf Devletleri'nin donanmalarıyla Çanakkale Boğazı'nı zorlamalarının hemen arifesidir. Dolayısıyla bu sayıdaki Karargâh-1 Umumi tebligatı kaynaklı haberlerin birçoğu Çanakkale Cephesi'nden havadisler içermektedir. Bu sayıda yer alan havadiste, yalnızca 8 Mart 1915 tarihinde Rus filosunun Karadeniz'de hareketliliği gözükmemektedir. 9 Mart tarihli haber tebliğine göre Ruslar, bir önceki gün Kilimli, Zonguldak, Ereğli ve Kozlu limanlarını bombardımana tabi tutmuştur. Bombardıman yaklaşık altı saat sürmüştür; asker ve ahaliden 7 kişi yaralanmıştır. Bombardıman sonucunda Zonguldak'taki Fransız mahallesinde Fransız hastanesi ile on beş hane tahrip olmuş; limanda *Taxiarchis* isimli Yunan vapuru batmıştır. Ayrıca Rus torpidosu Zonguldak'a yanaşmak istemiş ancak Türk bataryalarının ateşi sonucunda geri çekilmek zorunda kalmıştır. Ereğli'de ise ahşap evlerden oluşan Rum Mahallesi bombardımana hedef olmuş; elli hane zarar görmüştür. Ayrıca Yunan vatandaşı Rus vapurları acentesi müdürü yaralanmış, ailesi ölmüştür. Limanda İtalyan bayraklı, *Principessa Ciano* isimli gemi, Ruslardan ganimet alınan *Neva* vapuru, *Heybeliada* ve *Persia* vapurları batmış ancak mürettebatları kurtarılmıştır³⁷.

Rus donanmasının Zonguldak'ı hedef almasının sebebi, Zonguldak'ın Osmanlı Devleti'nin kömür kaynağı olması, Zonguldak'tan İstanbul'a deniz yoluyla kömür nakliyatı yapılmasıdır. Ruslar harp boyunca kömür nakliyatına karşı çeşitli sabotaj faaliyetleri düzenlemiştir. Rusların bu tutumu karşısında Karadeniz'de nakliyatın tesisi ve güvenliği Türk donanmasının asli vazifesi olmuştur³⁸. Rus donanmasının Karadeniz kıyılarına yaptığı bombardımanların sıklaşması üzerine Kazım Karabekir Paşa, sivil halkın bu bombardımanlardan korunması için alınması gereken önlemleri anlatan

³⁶ *İslam Mecmuası 1914-1918*, c. 2, s. 595.

³⁷ *İslam Mecmuası 1914-1918*, c. 2, s. 606-609.

³⁸ Figen Atabey, *Karadeniz'de Türk Donanması (Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Dönemi)*, s. 38-42.

bir rapor hazırlamıştır³⁹.

Mecmuanın 24. sayısı, 25 Mart 1915 tarihinde yayımlanmıştır. “İslam Havadisi” bölümü yalnızca “İki Haftalık Cihat Haberleri” kısmına ayrılmıştır. Bu iki hafta Çanakkale deniz muharebelerinin gerçekleştiği tarihi kapsamaktadır. Dolayısıyla genellikle Çanakkale Cephesi’nden haberlere yer verilmiştir. 18 Mart 1915 tarihinde, Çanakkale Deniz Muharebelerinin en şiddetlisi gerçekleşirken Karadeniz’de de Türk donanması faaliyet halindedir. Yapılan tebliğe göre 18 Mart günü öğleden önce donanma, Kırım yarımadasının güney sahilinde bulunan Feodosya kasabasının batısında bulunan Ruslara ait imalathaneler ile torpido poligonunu bombardımana tabi tutarak kullanılamaz hale getirmiştir. 24. sayıda yer alan haberlerde bunun dışında Karadeniz’de hareketlilik gözükmemektedir⁴⁰.

İslam Mecmuası’nın 25. sayısı, 15 Nisan 1915 tarihinde yayımlanmıştır. Bu sayıda da “İslam Havadisi” bölümü yalnızca Karargâh-ı Umumi tarafından yayımlanan resmî tebligatlara göre oluşturulan “İki Haftalık Cihat Haberleri” kısmından ibarettir. Bu sayıda Rus filosunun Karadeniz’deki faaliyetlerine dair ilk bahis 31 Mart 1915 tarihine rastlamaktadır. Tebliğ, bu tarihte Rus filosu bir kez daha Zonguldak, Ereğli, Kozluk mevkillerine taarruzda bulunduğunu haber vermektedir. Habere göre Rus filosu bu limanlara iki binden fazla mermi atışıyla taarruz etmiş ancak birkaç evin tahrip olması ve birkaç mavnanın batması dışında bir zayiata sebebiyet verememiştir. Rus filosu taarruzun ardından kuzeye çekilmiştir. 4 Nisan 1915’e geldiğinde ise Türk donanması Odesa Körfezi’nde seyir halindeyken Rusların her ikisi de mühimmat yüklü 2 tonluk *Providant* ve bir buçuk tonluk *Vastoştaya Zvezda* vapurlarına taarruz etmiş ve bu vapurları batırmıştır. Ayrıca bu vapurların mürettebatı esir alınmıştır. Tebliğde bu harekât esnasında Oçekov istihkâmı bölgesinde küçük *Mecidiye* kruvazörünün, Rus mayın temizleme gemilerini takibi esnasında Ruslar tarafından döşenmiş torpile çarparak battığı da söylenmektedir. Tebliğde bu olayın sebebi

³⁹ Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi*, s. 105-106.

⁴⁰ *İslam Mecmuası 1914-1918*, c. 2, s. 620-623.

olarak Rusların Odesa ve Nikolayef limanlarının güvenliği için denize döktükleri torpillerin kopup dağılması gösterilmiştir. *Mecidiye* kruvazörü mürettebatı ise bölgedeki diğer Osmanlı kuvvetlerince kurtarılmıştır. Yine kruvazördeki topların kamalarının tamamen alındığı, geminin düşman eline geçmemesi için torpille parçalandığı söylenmektedir⁴¹. *Mecidiye*'nin battığı harekâta Türk filosu, iki kruvazör dört muhrip gemisiyle Odesa'ya akın düzenlemektedir. *Mecidiye* kruvazörü Odesa limanında askerî nakliyat için bekleyen yirmi parçalık Rus filosunun batırılması vazifesi için akında bulunurken batmıştır ve kruvazörün batması sonrasında akından vazgeçilmiştir⁴². *Mecidiye* kruvazörüne bu görevin verilme sebebinin Rusların Batum sahiline çıkarma yapacağına dair Tahran Sefirinin sağladığı istihbarat olduğu anlaşılmaktadır⁴³.

Mecmuanın 26. sayısı 29 Nisan 1915 tarihlidir. Bu sayıda Karadeniz filolarına dair ilk haber 16 Nisan 1915 tarihlidir ve Rus filosunun bir kez daha Zonguldak ve Ereğli limanlarına taarruz ettiğini bildirmektedir. Habere göre birkaç ufak yelkenliden başka zayıf bulunmamaktadır. Bu sayıdaki diğer bir haber ise Rus filosunun İstanbul Boğazı'nın Karadeniz çıkışında yaptığı manevralarla alakalıdır. Habere göre Rus filosu 25 Nisan günü öğleden önce İstanbul Boğazı'nın Karadeniz istihkâmları menziline dışında yarım saat kadar gösteri atışı yapmış daha sonrasında hızla kuzeye çekilmiştir. Bu tarih aynı zamanda Müttefiklerin Gelibolu yarımadasına çıkarma yaptıkları tarihtir. Tebliğe göre Türk istihkâmları Rusların bu manevralarına karşılık vermeye lüzum görmemiştir⁴⁴. Aslında Rus filosu, 28-29 Mart 1915 tarihlerinde de İstanbul Boğazı girişinde bombardıman ve

⁴¹ *İslam Mecmuası 1914-1918*, c. 2, s. 634-637.

⁴² Saim Besbelli, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Deniz Harekâtı*, s. 137-138. Bu tarihten sonra Türk filosu Rus limanlarına akın düzenleme taktiğinden vazgeçip Rus askerî nakliyat gemilerini seyir halindeyken hedef almıştır. Ancak bu nakliyatların her zaman önüne geçememiş, örneğin 1916 Mart ayında Ruslar Rize'ye bir kolordu çıkararak Trabzon'un işgalini kolaylaştırmıştır. Bkz. Steblin Kamensky, *1914-1918 Karadeniz'de Mayıs Harbi*, s. 12.

⁴³ Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi*, s. 174.

⁴⁴ *İslam Mecmuası 1914-1918*, c. 2, s. 648-651.

manevralarda bulunmuşlarsa da bu harekât tebligatlarına yansımamıştır⁴⁵.

13 Mayıs 1915 tarihinde mecmuanın 27. sayısı neşredilmiştir. Bu sayıda Rus filosunun, 25 Nisan 1915'te İstanbul Boğazı'nın Karadeniz çıkışında yaptığı manevrayı 2 Mayıs 1915'te tekrarladığı görülmektedir. Habere göre Rus filosu bir saatlik manevranın ardından hızla kuzeye çekilmiştir. 4 Mayıs tarihinde Rus filosu bu kez İğneada açıklarında gözükmektedir. Filonun öğleden evvel savunmasız İğneada sahillerini bombardımana tabi tuttuğu ancak bu bombardımanın herhangi bir tesirinin bulunmadığı söylenmektedir⁴⁶. Her ne kadar Karargâh-ı Umumi tebligatlarında Rusların Karadeniz Boğazı'na yönelik tacizlerine karşılık verilmemesi lüzum görülmemesi sebebine bağlanarak geçiştirilmişse de bu durumun asıl sebebi Rus donanmasının Boğaz istihkâmlarının atış menziline uzağından bombardıman düzenlemesidir. İlerleyen günlerde bu istihkâmların ateş gücünün yükseltilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca Mayıs 1915'ten itibaren aynı yıl içerisinde 13 Alman denizaltı Türk filosuna katılmıştır⁴⁷. Bu durum Rusları yeni önlemler almaya itmiş, Rus muhripleri denizaltılara karşı kullanılan ve suyun içinde patlayan bombalarla teçhiz edilmiştir⁴⁸.

Mecmuanın 28. sayısı 27 Mayıs 1915 tarihidir. Bu sayıdaki “İki Haftalık Cihat Haberleri” kısmında yine Rus filosunun İstanbul Boğazı'nın Karadeniz çıkışındaki faaliyetlerine rastlanmaktadır. Haberde 10 Mayıs 1915 günü Rus filosunun beş zırhlı, iki kruvazör, on iki torpido, muhrip ve birkaç nakliye gemisi ile İstanbul Boğazı yakınlarında yaptığı manevraları tekrar etmek ve Karadeniz kıyılarını topa tutmak niyetinde olduğu ancak *Yavuz* zırhlı kruvazörünün

⁴⁵ Hermann Lorey, *Türk Sularında Deniz Hareketleri*, s. 247.

⁴⁶ *İslam Mecmuası 1914-1918*, c. 2, s. 662-665.

⁴⁷ Saim Besbelli, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Deniz Harekâtı*, s. 122-143.

⁴⁸ Ancak Alman denizaltıları 1916 yılı sonbaharına dek Rus nakliye filosunun %25'ini batırmıştır (Bir torpido, 30 büyük nakliye gemisi, iki hastane gemisi). Buna karşılık Rus deniz kuvvetlerinin hiçbir Alman denizaltını batıramamış olması denizaltının deniz muharebesindeki stratejik önemini göstermektedir. Karadeniz'de Alman denizaltılarının stratejik üstünlüğü Amiral Kolçak'ın Rus donanma komutanlığına getirilmesinin ardından sona erecektir. Steblin Kamensky, *1914-1918 Karadeniz'de Mayın Harbi*, s. 9-18.

bombardıman hazırlığındaki Rus filosuna şiddetle taarruz ettiği, bu taarruz karşısında Rus filosunun Sivastopol istikametinde çekilmek zorunda kaldığı bildirilmektedir. Ayrıca Rus filosunun zırhlılarından biri isabet almış ve büyük hasara uğramıştır⁴⁹.

Esasında donanmamızdaki en modern savaş gemisi *Yavuz* ve diğer kruvazörler, kayıpları halinde Boğazlar'ın savunmasını zaafa uğrayacağı için özellikle *İmparatoriçe Marya*, *Üçüncü Aleksandr* ve *İkinci Katerina* isimli Rus muharebe kruvazörünün Karadeniz filosuna katılmasının⁵⁰ ardından ateş üstünlüğünün düşman unsurlarında olması sebebiyle kesin sonuçlu muharebelere kalkışmamıştır⁵¹.

Mecmuanın 29. sayısının neşredilmesi 10 Haziran 1915 tarihine rastlamaktadır. Karargâh-ı Umumi tebligatlarına göre hazırlanan cihat haberlerinin çoğunluğu yine Çanakkale Cephesi'ndendir. Bu sayıda Karadeniz'de Rusların hareketliliğine dair herhangi bir haber bulunmamaktadır⁵².

30. sayı ise 1 Temmuz 1915 tarihine rastlamaktadır. Mecmua, bir hafta kadar gecikmeli neşredilmiştir. Tıpkı 29. sayıdaki gibi Çanakkale Cephesi'nden gelen haberler bu sayıdaki *İslam Havadisî*'nde önemli yer tutmakta ve Karadeniz'de herhangi bir hareketlilikten söz edilmemektedir⁵³.

Karadeniz'de Türk ve Rus filoları arasında sıcak temas, uzun bir aradan sonra 9 Haziran 1915'te sağlanmıştır. Mecmuanın 31. sayısında geçen haberde, Karadeniz'de Türk hafif filosu seyir halindeyken *Midilli* kruvazörünün Rus *Bespokoinny* sisteminin en son üretimlerinden iki büyük torpido gemisine taarruz ettiği, bu torpido gemilerinden birini batırıp diğerinde de büyük hasara sebebiyet verdiği söylenmektedir. Mecmuanın bu nüshasında bu haber dışında Karadeniz'de hareketlilik

⁴⁹ *İslam Mecmuası 1914-1918*, c. 2, s. 676-679.

⁵⁰ Haydar Alpagut, *Büyük Harbin Türk Deniz Cephesi*, s. 55.

⁵¹ Steblina Kamensky, *1914-1918 Karadeniz'de Mayın Harbi*, s. 3.

⁵² *İslam Mecmuası 1914-1918*, c. 2, s. 690-693.

⁵³ *İslam Mecmuası 1914-1918*, c. 2, s. 704-707.

gözükmemektedir⁵⁴.

28 Temmuz 1915'te yayımlanan 32. sayıda Çanakkale Cephesi haberleri geniş yer bulurken Karadeniz'de bir hareketlilik yahut temastan bahsedilmemiştir⁵⁵. Hâlbuki *Midilli* 18 Temmuz'da kömür nakliyatını koruma görevi için Anadolu Karaburun'dan çıktıktan yarım saat sonra *Krab* Rus mayın denizaltından dökülmüş bir mayına çarparak ağır yara almıştır⁵⁶.

Mecmuanın 11 Ağustos 1915 tarihli 33. sayısından itibaren “İslam Havadisi” bölümü dergi içeriğinden kaldırılmış; Karargâh-ı Umumi resmi tebligatlarına dayanarak muhtelif cephelerdeki gelişmelerin aktarıldığı “Cihat Haberleri” kısmı da sürdürülmemiştir⁵⁷.

3. 1915 Sonbaharından İtibaren Karadeniz’de Türk ve Rus Donanmalarının Faaliyeti

1915 yılının yaz ayından sonra Karadeniz’de Rus donanması, Karadeniz kıyılarını bombalamak, Zonguldak’tan yapılan kömür nakliyatını sabote etmek ve Boğaz’ın Karadeniz çıkışını mayınlamak dışında faaliyet göstermemiştir. Türk donanması ise kömür nakliyatıyla görevli gemilere refakat etmiş, asker ve teçhizat sevkiyatının sağlanması vazifesi görmüştür. İki donanma arasında büyük çaplı sıcak çatışmalar gözlemlenmemiştir. 1915 yılı Kasım ayından itibaren Rusların kıyılara yaptığı ani saldırılara karşı önlem olarak Varna ve Burgaz limanlarına Alman askeri konuşlandırılmıştır⁵⁸.

1916 yılı 8 Ocak sabahında *Yavuz* ile *İmparatoriçe Marya* kruvazörleri sıcak çatışmaya girmiş, *İmparatoriçe Marya* gemisinin ateş üstünlüğü sebebiyle *Yavuz*, kesin sonuçlu muharebeden kaçınarak

⁵⁴ *İslam Mecmuası 1914-1918*, c. 2, s. 717-721.

⁵⁵ *İslam Mecmuası 1914-1918*, c. 2, s. 732-734.

⁵⁶ Hermann Lorey, *Türk Sularında Deniz Hareketleri*, s. 401.

⁵⁷ *İslam Mecmuası 1914-1918*, c. 2, s. 738-747.

⁵⁸ Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi*, s. 241.

Boğaz'a dönmüştür⁵⁹. *İslam Mecmuası*'nda yer almayan ancak Birinci Dünya Savaşı, Türk-Rus deniz muharebelerinde önemli yer tutan olaylardan biri 1916 yılı Nisan ayı Paskalyasında *İmparatoriçe Marya* kruvazörü ile birlikte beş muhrip ve bir kruvazörden ibaret Rus filosunun Sivastopol limanında Alman denizaltının döktüğü mayın hattına rastlaması ve *Jovtchy* muhribinin batmasıdır⁶⁰. Denizaltının Rusların korunaklı limanında gizlice mayın dökebilmiş olması, bu gemilerin deniz savaşlarındaki önemini göstermektedir. Bu olaydan daha önce, 30 Mart 1916'da, *U33* adlı Alman denizaltısı Rusların *Portugal* isimli hastane gemisini batırmıştır⁶¹.

1916 yılından itibaren Rus Donanma Komutanı Amiral Kolçak'ın üç ana hedefi bulunmaktadır: Karadeniz'de faaliyet gösteren Alman denizaltılarını batırmak, Türk ve Bulgar donanmasının İstanbul ve Varna'dan çıkışını önlemek amacıyla Karadeniz Boğazı çıkışına ve Varna limanına mayın dökmek, İstanbul'a çıkarma yapmak. Kolçak, Karadeniz Boğazı çıkışına mayın dökmeyi başarmıştır. 11 Ağustos 1916'da Varna limanındaki denizaltıları batırmak üzere planladığı harekât başarısız olmuştur. Karadeniz Boğazı'nda keşif yapan Rus uçakları, Türklerin, çıkarma bölgelerine siper kazdıklarını ve sahilleri dikenli tellerle çevirdiklerini gözlemlemiştir. Rusların mayın dökerek Karadeniz Boğazı çıkışını kapatma harekâtı 1916 yılı yazı ve sonbaharında kömür nakliyatının durması, Alman denizaltıların batması gibi ağır sonuçlar doğurmuştur⁶².

1917 yılında Rusya'da Şubat devriminin etkisiyle, Türk-Rus muharebeleri de seyrelmiştir. Rus donanmasının inhilâli (bölünme) Rus harekâtını kısıtlamıştır. Buna rağmen Ruslar, Karadeniz Boğazı, Varna limanı ve Zonguldak kıyılarının sık mayın hatlarıyla kirletmeyi ihmal etmemiş, bu da Türk deniz kuvvetlerinin hareket kabiliyetini

⁵⁹ *İmparatoriçe Marya* kruvazörü 22-23 Temmuz 1916'da da *Midilli* ile sıcak temas sağlamıştır. Hermann Lorey, *Türk Sularında Deniz Hareketleri*, s. 467-527.

⁶⁰ Steblina Kamensky, *1914-1918 Karadeniz'de Mayın Harbi*, s. 11.

⁶¹ Resul Turan, "I. Dünya Savaşı'nda Karadeniz'de Batırılan Bir Kızılhaç Gemisi: *Portugal*", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Sayı 25 (2018), s. 185-195.

⁶² Steblina Kamensky, *1914-1918 Karadeniz'de Mayın Harbi*, s. 23-29. Ayrıca bkz. Hermann Lorey, *Türk Sularında Deniz Hareketleri*, s. 553-567.

sınırlamıştır. Yine de *Midilli*, Tuna ağzı açıklarındaki Yılan Adası'na çıkarma harekâtı düzenlemiş, *II. Yekaterina* kruvazörü de takibat yaparak sıcak çatışmaya girmiştir. Ayrıca 30 Ekim 1917'de İgneada limanında bulunan *Hamitâbat* torpidobotuna iki Rus muhribi ile bir Rus ana uçak tayyaresi saldırı düzenleyerek, torpidobotu batırmıştır⁶³.

Türk-Rus muharebeleri 3 Mart 1918'de imzalanan Brest-Litovsk Mütarekesi ile sona ermiştir. Mütareke ile taraf devletler saldırmazlık ilan etmiş, liman ve sahillere saldırılmaması, ticaret gemilerinin Karadeniz'de serbestçe dolaşabilmesi teminat altına alınmıştır.

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı, tarihteki ilk topyekûn harptir. Taraflar bir yandan cephede harbe devam ederken diğer yandan bilhassa yazılı basın aracılığıyla psikolojik harp yürütmüştür. Psikolojik harbin en etkili yöntemlerinden biri de düşman kamuoyunu savaşta yenilmekte olduklarına dair şayialarla manipüle edip, gerek orduyu gerek sivilleri moral bakımından negatif etkilemektir. Bu manipülasyonun önüne geçilmesi için kamuoyunun doğru şekilde bilgilendirilmesi gerekmektedir. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordularını idare eden Karargâh-ı Umumi'nin yayınladığı tebligatlarla, hem düşman propagandasının önüne geçmeye çalıştığı hem de kendi kamuoyunu bilgilendirerek, kendi propagandasını yürüttüğü görülmektedir. Bu tebligatlar dönemin gazete ve dergilerinde yayınlanarak geniş halk kesimlerine ulaştırılmak istenmiştir.

Yazılı basının etkisini günden güne artırdığı savaşta, yayın hayatı büyük oranda Birinci Dünya Savaşı'na rastlayan *İslam Mecmuası*, 1914 ve 1915 yıllarında Karargâh-ı Umumi tebligatlarını sayfalarına taşımış, kamuoyunun savaşın seyri hakkında bilgi edinmesine aracılık etmiştir. Karadeniz'de Türk ve Rus donanması arasında cereyan eden muharebeler ve her iki donanmanın harekâtına Karargâh-ı Umumi tebligatlarında geniş yer ayrılmıştır. Bu tebligatlarda, 1914'te başlayan deniz muharebelerinin 1915'te

⁶³ Saim Besbelli, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Deniz Harekâtı*, s. 353.

yoğunluğunu artırarak devam ettiği görülmektedir. Bu tebligatlarda Karadeniz'de gerçekleşen muharebelere geniş yer ayrılmasının sebebi olarak, Osmanlı Genelkurmayı'nın kamuoyuna cepheden haberler vermek istemesi kadar, iki modern savaş gemisi olan ve Osmanlı donanmasına katılarak Karadeniz ve İstanbul Boğazı'nda güç dengelerini değiştiren *Yavuz* ve *Midilli* kruvazörleri üzerinden propaganda yapma amacı gütmesi gösterilebilir.

Karargâh-ı Umumi tebligatlarından da anlaşılacağı üzere, *Yavuz* ve *Midilli*'nin Türk donanmasına katılması deniz gücümüzü ve caydırıcılığımızı artırmıştır. Bu iki geminin düşman liman ve sahillerine harekât düzenleyebilmesi, yüksek süratleriyle geri çekilme harekâtını başarıyla yapabilmeleri, üstün ateş güçleri, Rus kuvvetlerinin Karadeniz'de hâkimiyet tesis etmelerinin önüne geçmiştir. Yine Rusların Birinci Dünya Savaşı öncesinde birçok harekât planı hazırladığı ve gerçekleştirmeyi arzu ettiği İstanbul Boğazı'nın işgali harekâtına kalkışmamasının sebepleri arasında Osmanlı donanmasının caydırıcılığı bulunmaktadır.

Rus donanmasının da ateş gücü ve caydırıcılık açısından Osmanlı donanmasında aşağı kalmadığı görülmektedir. Rus donanmasının ağır muharebe kruvazörleri Karadeniz'de daima tehdit oluşturmuştur. Bu iki taraflı caydırıcılık durumu gerek Rus gerek Türk donanmasının kesin sonuçlu muharebelere girmemesi sonucunu doğurmuştur. Kesin sonuçlu muharebelerin yaşanmadığı deniz savaşı durumunda ani baskın hareketleriyle birlikte ticaret filolarına ve lojistik vazifeleri haiz gemilere taarruz, denizaltı harbi, mayın harbi önem kazanmıştır.

Taraflar karşılıklı ani taarruzlar düzenlemişlerse de arzu ettikleri sonuçlara ulaşamamışlardır. Ticaret ve lojistik gemilerine taarruz konusunda her iki taraf da yoğun faaliyet göstermiştir. Donanmamız zaman zaman düzenlediği harekâtlarda Rusların lojistik önemi yüksek limanlarını bombalamış, ticaret gemilerini batırmıştır. Yine Ruslar da Karadeniz üzerinden cephelere gönderilen lojistik malzemeler ve emtianın nakliyatını engellemeye çalışmış, Zonguldak limanının çıkışını mayınla kapatarak Zonguldak'tan yapılan kömür transferini durdurmak istemiş, bunda da zaman zaman başarılı olmuştur. Karadeniz'de

denizaltı harbi Alman denizaltıların Karadeniz’de faaliyet göstermeye başlamasından sonra önem kazanmıştır. Başlangıçta Alman denizaltı gemileri Karadeniz’de Rus donanmasına ağır zayıat verdirse de Amiral Kolçak’ın Rusya’nın Karadeniz’deki savaş stratejisini değiştirmesiyle bu gemilerin muharebe üstünlüğü de sona ermiştir. Amiral Kolçak, İstanbul Boğazı’nın Karadeniz çıkışı başta olmak üzere belli başlı bütün Türk limanlarının çıkışlarını düzenli şekilde mayınlamış, bu mayın harbi Rus donanmasının gemilerini riske atmadan Türk donanmasına zayıat verdirebilmesini sağlamıştır. Türk kıyı bataryalarının menzilinın düşüklüğü ve ateş gücünün azlığı, devriye ve mayın arama-imha faaliyetlerinin yetersizliği Kolçak’ın mayın harbini etkili şekilde uygulayabilmesine yardım etmiştir. Karadeniz’de savaş Brest-Litovsk Antlaşması’na dek sürmüş, her iki taraf için de ağır kayıplara yol açmıştır.

KAYNAKÇA

Arştırma ve İnceleme Eserleri

ALPAGUT, Haydar, *Büyük Harbin Türk Deniz Cephesi*, Deniz Matbaası, İstanbul 1937

ATABEY, Figen, *Karadeniz'de Türk Donanması (Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Dönemi)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006

BAKIRCI, Mustafa, "II. Meşrutiyet Dönemi Din Sosyolojisinin Önemli Bir Kaynağı: İslam Mecmuası (1914-1918)", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 17 (2004), s. 177-210

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi*, yay. haz. Kemal Gurulkan vd., c. 1, İstanbul 2013

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi*, yay. haz. Kemal Gurulkan vd., c. 2, İstanbul 2013

BESBELLİ, Saim, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Deniz Harekâtı*, c. 8, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1976

ÇAVDAR, R. Tuğba, *İslam Mecmuası'nın Türk Dönemsel Yayını İçinde Yeri ve Önemi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1988

GÖLEÇ, Mustafa, "Türkiye Cumhuriyeti'ni Kuran Metinlerden Biri: İslam Mecmuası Neden Okunmalı", *İslam Mecmuası 1914-1918*, c. 1, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2019, s. 1-39

GÖRGÜLÜ, İsmet, *On Yıllık Harbin Kadrosu (1912-1922)*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara 2014

İslam Mecmuası 1914-1918, yay. haz. İlhami Danış, Mustafa Göleç ve Ömer Faruk Köse, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, c. 1-3, İstanbul 2009

KAMENSKY, Stebline, *1914-1918 Karadeniz’de Mayın Harbi*, çev. Kur. Binbaşı S. Gökdeniz, Deniz Matbaası, İstanbul 1938

KURŞUN, Zekeriya, “İslamcı-İttihatçı Bir Yapılanma: Cemiyet-i Hayriye-i İslamiye ve İslam Mecmuası”, *İslam Mecmuası 1914-1918*, c. 1, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2019, s. 39-51

KURTOĞLU, Fevzi, *Birinci Dünya Savaşı ve Çanakkale’de Türk Donanması*, yay. haz. Ali Fuat Örenç ve Levent Düzcü, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2015

LOREY, Hermann, *Türk Sularında Deniz Hareketleri*, çev. Yarbay Tekirdağlı Sami, Deniz Matbaası, İstanbul 1936

ŞENEL, Cahid, “Türkçülerin Dinde Reform Çabalarının Zemini Olarak İslam Mecmuası”, *İslam’ı Uyandırmak-I*, ed. Lütfi Sunar, İlmi Etüdler Derneği, İstanbul 2018, s. 147-162

TURAN, Resul, “I. Dünya Savaşı’nda Karadeniz’de Batırılan Bir Kızılhaç Gemisi: *Portugal*”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Sayı 25 (2018), s. 185-202

YILDIZ, Gültekin, *Osmanlı Devleti’nde Askerî İstihbarat (1864-1914)*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2019

YILDIZ, Halil, “II. Meşrutiyet Dönemi Din ve Modernleşme Tartışmaları: Sebilürreşad Dergisi ve İslam Mecmuası Örneği”, *Turkish Studies*, Sayı 13 (2018), c. 2, s. 107-126

EKLER

Ek 1: Harp Mecmuası'nın 4. sayısının 56. sayfasında yayınlanan, Karadeniz'de Türk ve Rus donanmalarının muharebesini konu edinen bir illüstrasyon. Görselin altında şu metin yazılıdır: “*Karadeniz'de; Rus donanmasının firariyle neticelenen ilk muharebe-i bahriyemiz: sağda Rus filosu Yavuz ile Midilli'nin mermi tufanı altında çalkanyor.*”

Summary

Islam Mecmuası had mainly sustained its publication life by following a nationalist-Islamist line during World War I. In accordance with the magazine's ideology, *Islam Mecmuası* gave news to Ottoman public opinion from the Turkic and Islamic areas in the world within the last section of the magazine that named as *Islam Havadisı* which means Islamic News.

After the Ottoman Empire joined the war, these news turned into daily news from various Ottoman fronts. The main source of these news was Ottoman General Headquarters's declarations. With these declarations, Ottoman General Headquarters intended to deliver accurate news from the fronts and making propaganda for Ottoman and foreign public opinion.

Two modern battleships, *Yavuz* and *Midilli* cruisers that joined the Ottoman navy in October 1914 changed the balance of power in the Bosphorus and the Black Sea. Within this regard, giving news from the Black Sea front serves the Ottoman General Headquarters's aim of struggle against information pollution and making propaganda.

As mentioned above, *Yavuz* and *Midilli*'s involvement in the Ottoman navy changed the balance of power in the Black Sea and the Bosphorus. For this reason, the Russians had to postpone their invasion plans for the Bosphorus. Both sides had avoided engaging in decisive combat in the open sea and turned their tactics to hit-and-run battle and trade and mine warfare. Cruisers' duties became mainly protecting merchant and transportation ships and protecting coasts from enemy bombardment. Despite these passive defense measures' stability, sometimes navies faced, and battles took place.